

Audrija-Ljubomir Lisac

PETAR PETPOVIĆ NJEGOŠ PREMA SLOVENIJI I SLOVENCIMA

Općenito dobro poznate političke i kulturne prilike u prvoj polovini XIX stoljeća, koje su opterećivale cjelokupni život Crne Gore, kao i Slovenije, nijesu dozvoljavale da se razviju neke uže veze između ovih dvaju bratskih naroda. Ipak, i u takvim teškim okolnostima bilo je dosta dodira Slovenije i istaknutih Slovenaca sa crnogorskim vladarom i vladikom Petrom II Petrovićem Njegošem, pa je o tome u posljednjim decenijama ponešto i pisano.¹ Smatrali smo da je vrijedno pobliže se pozabaviti dodirima i vezama Njegoševim sa slovenačkim narodom i ovo pitanje sistematski prikazati, jer »svaki čestiti Slavenin dičaše se ovom srpskom uzoritošću«,² a Njegoš vladar, vladika i pjesnik predstavljao je i za Slovence, koji u njegovo vrijeme nijesu imali političke samostalnosti, pojam narodne slobode i junaštva bratskog naroda, ali i luč nade u ostvarenje jugoslovenske zajednice, kojoj su i Crnogorci i Slovenci pripadali.

Njegoševa putovanja kroz Sloveniju

Crnogorske planine, prebivalište malenog slovenskog naroda slobodne crnogorske države, bile su kao neki otok u turskom carstvu. Jedini izlaz Crne Gore u svijet vodio je preko uskog austrijskog obalnog područja i Jadranskog mora do Trsta, koji je tako za Crnu Goru postao ishodište i vrata u Evropu. Mnogi državnički i drugi poslovi bili su uzrok dosta čestih putovanja Njegoševih, a svim njegovim bavljenjima u Rusiji, Austriji ili Italiji prethodio

¹ F. Ilešić: Pjesnik »Gorskog vijenca« u Kranjskoj (Savremenik V, Zagreb, 1910, str. 145—146); H.: Njegoš u Slovenačkoj (Srpski književni glasnik XXIV, Beograd, 1910, str. 313—314); M. Šević: Vladika Rađe in Slovenci (Veda III, Gorica 1913, str. 665); M. Rakočević: Njegoš v Sloveniji. O njem so pisale Bleiweisove »Novice« 1. 1844 (Jutro XIX, štev. 242, Ljubljana, 18X 1938. 3); M. Vujačić: Njegoš među Slovencima (Selo XXVII, br. 874, Beograd, 27. VIII 1951, str. 3); M. Rakočević: Njegoš pri Slovencih (Nova obzorja IV, Maribor, 1951, str. 573—580); M. Rakočević: Njegoš kod Slovenaca (Stvaranje VI, Cetinje, 1951, str. 464—476); F. Petre: Njegoš in Trst (Slovenski poročevalec XII, štev. 236, Ljubljana, 7. X 1951, str. 6).

² V. M. G. Medaković: P. P. Njegoš posljednji vladajući vladika crnogorski. Novi Sad, 1882, str. 118.

je prolazak kroz slovenačku etničku teritoriju (Trst, Primorska, Kranjska, Štajerska), preko koje se takođe i vraćao na povratku u svoju zemlju. Posebno pak treba napomenuti da se u Trstu, gradu i luci slovenačkog primorja, redovito po više dana zadržavao i odmarao od napornog putovanja lađom ili dilažansom, dok još nije bila izgrađena željeznička pruga od Trsta do Beča. On je koristio vrijeme tih boravaka za razne vojne i druge nabavke, za kupovanje žita i novčane poslove ili pak za uspostavljanje kulturnih i političkih veza. O tome svjedoče poznate činjenice. Preko Trsta Njegoš je nabavio slova i opremu za štampariju na Cetinju, a preko ovoga grada on je redovito dobavljaio i namještaj, odjeću i knjige, zatim raznu opremu i strojeve, po potrebi takođe oružje i municiju, ali i hranu, žito i ostalo.

Njegoševa putovanja preko Trsta počinju s njegovim prvim polaskom u Rusiju radi posvećenja za arhiepiskopa sredinom 1833. godine, pa zatim slijede, u većim ili manjim razmacima, sve do pred njegovu smrt 1851. godine. Pokušaćemo prema raspoloživim podacima da damo hronološki itinerarij tih njegovih putovanja.

Prvo putovanje. Nekako 15. juna 1833. godine Njegoš je napustio Crnu Goru,³ u Trst je stigao brodom 27. juna,⁴ nakon nekoliko dana otputovao je dalje dilažansom i došao u Ljubljanu 1. jula, što su tamošnje lokalne novine zabilježile,⁵ pa produžio preko Celja za Beč, u koji je prispio vjerovatno 3. jula.⁶ Koliko se ovdje zadržao ne znamo tačno, no svakako ne dugo, jer je 6. avgusta iste godine bio u Petrogradu posvećen za arhijereja,⁷ pa zatim primljen na carskome dvoru i od cara bogato obdaren. Negdje u prvoj polovini oktobra vratio se u Beč, gdje se nekoliko dana zadržao, posjetio tamošnjeg ruskog poslanika i bio primljen kod austrijskog kancelara kneza Klemensa Meterniha.⁸ Beč je vjerovatno napustio 23. oktobra, pa preko Celja stigao u Ljubljanu 25. oktobra⁹ i odmah

³ V. M. G. Medaković, o. c., str. 67; A. Gavrilović: Vladika Rade, njegova poezija i putovanja tridesetih godina (Godišnjica Nikole Čupića, knj. 33, Beograd, 1914, str. 253—304); Lj. Vlačić: Vladika Rade po spisima tajne arhive namesništva dalmatinskog (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor VII, Beograd, 1927, str. 73—78).

⁴ A. Gavrilović, o. c.

⁵ U popisu stranaca koji su doputovali 1. jula 1833. u Ljubljanu stoji: Hr. Peter Petrowich, Archimandrit v. Montenero, sammt Frau...« (Laibacher Zeitung № 54, Laibach, 4. VII 1833, Anhang zur L. Ztg, str. 343); Njegoš je putovao sa svojim sekretarom Milakovićem, a ovdje nailazimo na podatak da je u Ljubljanu stigao »sa suprugom«, dakle ženskom osobom, o kojoj, međutim, ništa pobjiže ne možemo reći.

⁶ Prema pismu Vuka Karadžića Lukijanu Mušickom od 22. avgusta 1833 (Vukova prepiska II, Beograd, 1907, str. 343; takođe Savremenici o Njegošu. Beograd, 1951, str. 24).

⁷ V. M. G. Medaković, o. c., str. 67.

⁸ V. Popović: Meternih o Njegošu g. 1837 (Bratstvo XXI, Beograd, 1927, str. 178—180); Savremenici o Njegošu. Beograd, 1951, str. 24—26, 217.

⁹ Laibacher Zeitung № 87. Laibach 29. X 1833, Anhang zur L. Ztg, str. 1109.

drugi dan nastavio put za Trst, gdje se opet zadržao više od mjesec dana. Početkom decembra, srdačno i oduševljeno ispraćen od svojih sunarodnika i tršćanskih Slovenaca, što je čak dalo povoda posebnoj pažnji austrijske policije,¹⁰ Njegoš se uputio u Crnu Goru.¹¹

Drugo putovanje. Novembra 1836. godine Njegoš je pošao jednim manjim trgovačkim brodom na put s namjerom da preko Trsta i Beča ode u Rusiju.¹² Ne znamo kada je tačno stigao u Trst; iz njega je morao otputovati negdje sredinom decembra vozeći se dilžansom preko Ljubljane i Celja do Beča, gdje je svakako bio već 23. decembra.¹³ On se ovoga puta duže zadržao u Beču, te je bio primam od raznih uglednih ličnosti, napose opet od kneza Meterniha,¹⁴ ali i stalno praćen od policijskih agenata, pa o ovom njegovom boravku u Beču i ometanju daljeg puta za Rusiju postoji znatna dokumentacija.¹⁵ Iz Beča je Njegoš krenuo 18. februara prema Rusiji i stigao u Petrograd 18. maja. Nakon 24 dana opet je po-

¹⁰ F. Petré: Njegoš in Trst (Slovenski poročevalac XII, šte. 236. Ljubljana, 7. X 1951, str. 6).

¹¹ Prema pismu učitelja Dimitrija Vladislavljevića Josifu Rajačiću iz Trsta 20. decembra 1833 (Letopis Matice srpske, knj. 346, Novi Sad, 1936, str. 315—317; Savremenici o Njegošu, Beograd, 1951, str. 24—26); V. M. G. Medaković, o. c., str. 70.

¹² V. M. G. Medaković, o. c., str. 76—77.

¹³ Prema pismu Wilhelma Hoppe-a od 25. decembra 1836; vidi kod P. Popović: Petar II Petrović Njegoš u Beču u godinama 1836—1837 (Srpski književni glasnik XXV, Beograd, 1910, str. 585—592, 677—684).

¹⁴ Allgemeine Zeitung № 20 Augsburg, 20. I 1837, Beilage, str. 160; vidi o tome značajan zapis treće Meternihove žene kneginje Melanije, rođ. grofice Zichy-Ferraris (Mémoires documents et écrits divers laissés par le prince de Metternich VI. Paris, 1880—1884, str. 169; Savremenici o Njegošu, Beograd, 1951, str. 25); L. Sekulić: Vladika Rade u Beču i zapisi kneginje Melanije Meternih (Letopis Matice srpske knj. 321, Novi Sad, 1929, str. 364—377). Kad se zna šta je značio u političkim krugovima i u svjetskoj politici uopće knez Meternih, može se lako zaključiti i značaj pojedinih primanja i zabava u salonima njegovog doma, a vrlo je značajno i svjedočanstvo poznatog pjesnika Franza Grillparzera iz 1839. godine, koji je društvo oko Meterniha opisao vrlo drastičnim riječima: »Der Fürst hatte von jeher geliebt, sich mit Lumpen allen Art zu umgeben. Die vorzüglichste Rolle darunter spielten die Renegaten und Konvertiten, überhaupt die Überläufer religiöser und politischer Gattung...« (F. Grillparzer: Sämtliche Werke, Stuttgart, 1880, Bd. IX, str. 38; vidi takođe F. Strobl von Ravelsberg: Metternich und seine Zeit 1773—1859. Bd. I. Wien—Leipzig, 1906, str. 46—47).

¹⁵ Vidi citirano pod 14; V. M. G. Medaković, o. c., str. 76—78; P. Popović: Petar II Petrović Njegoš u Beču u godinama 1836—1837 (Srpski književni glasnik XXV, Beograd, 1910, str. 585—592, 677—684); P. Popović: Petar II Petrović Njegoš in Wien in den Jahren 1836—1837 (Archiv für slavische Philologie Bd. XXXII. Berlin, 1911, str. 170—183, napose str. 180 i dalje); A. Gavrilović: Vladika Rade, njegova poezija i putovanja tridesetih godina (Godišnjica Nikole Čupića, knj. 33, Beograd, 1914, str. 272—294); V. Popović: Meternih o Njegošu g. 1837 (Bratstvo XXI, Beograd, 1927, str. 178—180); T. Đukić: Njegoš i bečka diplomacija (Letopis Matice srpske, knj. 353, Novi Sad, 1940, str. 343—354); J. Milović: Njegošev boravak u Beču 1836 i 1837 i njegov pokušaj da ode u Pariz (Istoriski zapisi, VII, knj. 10, Cetinje, 1954, str. 76—118).

šao za Beč 12. juna i tamo doputovao 6. jula. U njemu se zadržao nepune dvije sedmice.¹⁶ Pošto znamo da je u Trst stigao 22. jula i da se u njemu zadržao do 17. avgusta,¹⁷ to njegovo putovanje kroz Sloveniju moramo locirati između 19. i 22. jula 1837. godine, jer o tome nemamo podataka u savremenim novinama ili drugim dokumentima.

Treće putovanje. Januara 1844. godine Njegoš je iznenada krenuo na put za Beč,¹⁸ te je 20. januara prispio u Trst.¹⁹ U Trstu je bio vrlo lijepo dočekan i čak počašćen vojnom paradom,²⁰ pa je o tom svom trodnevnom boravku ispjevao pjesmu »Tri dana u Trijestu«, o čemu će još biti govora. 23. januara otputovao je prema Beču i istoga dana, oko 8 sati uveče, došao u slovenačko trgovište Planinu,²¹ produživši, malom knačeg zadržavanja u tamošnjoj gostionici, za Ljubljano²² i Celje, a zatim Beč, kamno je vjerovatno stigao 25. januara.²³ On je 4. februara bio na večeri kod kneza Meterniha,²⁴ a prisustvovao je i poznatom slavjanskom balu.²⁵ Za vrijeme svog boravka u Beču vladika je dao da se štampa ranije spomenuta pjesma »Tri dana u Trijestu«.²⁶ Beč je napustio 15. marta i preko

¹⁶ Po računu Lavrova i vijesti u »Peterburškim vedomostima« (vidi kod A. Gavrilović, o. c., str. 282); Wiener Zeitung № 155. Wien, 10. VII 1837.

¹⁷ Ibid.; uporedi takođe Njegoševo pismo Milošu Obrenoviću iz Trsta od 3. avgusta 1837, u kojemu veli: »Ima nekoliko danah da se bavim ovdje u Trijestu čekajući prilike otpraviti se u Crnu Goru...« (Cjelokupna djela P. P. Njegoša VII, Pisma I. Beograd, 1951, str. 388—389).

¹⁸ Srbske narodne novine VII, č. 8, Pešta, 27. I 1844, str. 32; č. 11, Pešta 6. II 1844, str. 44.

¹⁹ Allgemeine Zeitung № 30. Augsburg, 30. I 1844, str. 240; N. Vukadinović: Frančesko Dal'Ongaro — jedan zaboravljeni prijatelj srpskog naroda (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor V, Beograd, 1925, str. 1—14, napose str. 1—3); D. D. Vuksan: Dvije nepoznate pjesme vladike Rada (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor VI, Beograd, 1926, str. 218—220).

²⁰ Srbske narodne novine VII, č. 29. Pešta, 13. IV 1844, str. 113—114; č. 30. Pešta, 16. IV 1844, str. 117—118; Novine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske X, br. 35, Zagreb, 1. V 1844, str. 138; br. 36. Zagreb, 4. V 1844, str. 141—142.

²¹ Kmetijske in rokodelske novice II, štev. 5, Ljubljana, 31. I 1844, str. 20; Peštansko-budimskij Skonoteča (Courier) III, č. 12, Pešta, 13. II 1844, str. 72; Srbske novine XI, br. 10, Beograd, 1. II 1844; Savremenik V, Zagreb, 1910, str. 145—146; Srpski književni glasnik XXIV, Beograd, 1910, str. 313—314; Jutro XIX, štev. 242, Ljubljana, 18. X 1938, str. 3; Nova obzorja IV, Maribor, 1951, str. 573—580; Stvaranje VI, Cetinje, 1951, str. 464—476.

²² Laibacher Zeitung № 8. Laibach 27. I 1844, Anhang zur L. Ztg, str. 53.

²³ Srbske novine XI, br. 11, Beograd, 5. II 1844.

²⁴ O tome zapis kneginje Melanije Meternih (Mémoires, documents et écrits divers laissés par le prince de Metternich... VII. Paris, 1880—1884, str. 3; L. Sekulić, o. c.); Narodne novine X, br. 17, Zagreb, 28. II 1844, str. 66.

²⁵ O tome svjedočanstvo u pjesmi Svetozara Nik. Kuševića (Peštansko-budimskij Skoroteča III, č. 14, Pešta, 17. II 1844, str. 73 i bilješka, str. 79).

²⁶ Allgemeine Zeitung № 86. Augsburg, 26. III 1844, str. 688; Deutsche allgemeine Zeitung Leipzig, 31. III 1844, str. 734; Srbske novine XI, br. 25. Beograd, 24. III 1844; Kmetijske in rokodelske novice II, štev. 17, Ljubljana 24. IV 1844, str. 68; Peštansko-budimskij Skoroteča III, č. 35. Pešta, 4. V 1844, str. 208.

Celja i Ljubljane stigao dilžansom u Trst 18. marta,²⁷ a zatim 26. marta pošao u Veneciju radi vojnih nabavki, pa se nakon četiri dana ponovo vratio u Trst.²⁸ Tu je proboravio još nekoliko dana, te je Trst sigurno napustio 5. aprila, jer je u to vrijeme parobrod iz Trsta za Kotor plovio samo jedanput mjesečno, i to petog dana u mjesecu, a vraćao se četrnaestog dana iz Kotora.²⁹

Četvrto putovanje. Prema svjedočenju Milorada Medakovića Njegoš je 20. septembra 1846. godine krenuo za Beč, a to znači da se početikom oktobra ukrcao u Kotoru na parobrod i sredinom istog mjeseca stigao u Trst,³⁰ gdje se zadržao nekoliko dana radi sređivanja novčanih poslova.³¹ Zatim je vjerovatno 18. oktobra³² otputovao zasebnom dilžansom kroz Kranjsku preko Ljubljane do Celja. Tu se ukrcao na željeznicu, koja je nekoliko mjeseci ranije upravo bila izgrađena,³³ njome se odvezao do Mirničlaga, odatle opet kolima preko Semeringa do Viner Nejtada i ponovo željeznicom do Beča,³⁴ stigavši tamo negdje oko 20. oktobra.³⁵ Ovdje je Njegoš duže boravio i brinuo se oko štampanja »Gorskog vijenca« vršeći sam štamparske korekture.³⁶ U austrijskoj prijestonici on je opet prisustvovao slavjanskom balu, koji se održavao 26. januara 1847. godine, i tamo se upoznao s Ludvigom Augustom Franklom (1810—1894).³⁷ Iz Beča se vratio 14. februara željeznicom do Celja, pa se zatim odvezao dilžansom preko Ljubljane do Trsta. Poslije nekoli-

²⁷ Osservatore Triestino № 34. Trieste, 20. III 1844; Novine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske X, br. 25, Zagreb, 27. III 1844, str. 98; Srbske novine XI, br. 22, Beograd, 15. III 1844; br. 25, Beograd, 24. III 1844; Allgemeine Zeitung № 86. Augsburg, 26. III 1844, str. 688.

²⁸ Osservatore Triestino № 38. Trieste, 29. III 1844.

²⁹ Osservatore Triestino № 42. Trieste, 10. IV 1844; Srbske narodne novine, VII, č. 29. Pešta, 13. IV 1844, str. 113—114; č. 30. Pešta, 16. IV 1844, str. 117—118; Peštansko-budimiskij Skoroteča III, č. 25, Pešta, 30. III 1844, str. 147; uporedi kod J. Živanović: Jedan Njegošev put. Po savremenim beleškama (Godišnjica Nikole Čupića knj. 32, Beograd, 1913, str. 176—194); N. Vukadinović o. c., str. 1—3.

³⁰ V. M. G. Medaković, o. c., str. 116; Srbske novine XIII, br. 84, Beograd, 22. X 1846.

³¹ Ibid., str. 124; Agramer politische Zeitung XXI, № 87. Agram 31. X 1846, str. 390.

³² Allgemeine Zeitung № 295. Augsburg, 22. X 1846, str. 2359.

³³ Prva vožnja željeznice iz Beča do Celja bila je 2. juna 1846, uz velike svečanosti (Kmetijske in rokodelske novice IV, šte. 24, Ljubljana, 17. VI 1846, str. 93).

³⁴ V. M. G. Medaković, o. c., str. 124—125.

³⁵ Allgemeine Zeitung № 304. Augsburg, 31. X 1846, str. 2430—2431; Agramer politische Zeitung XXI, № 89. Agram 7. XI 1846, str. 402.

³⁶ V. M. G. Medaković, o. c., str. 126—130.

³⁷ Gazzetta di Zara XVI, № 13. Zara 15. II 1847, str. 89; pismo Stefana Pejakovića Ljudevitu Gaju iz Beča 16. II 1847 (Građa za povjest književnosti hrvatske VI, Zagreb, 1909, str. 152—153; Savremenici o Njegošu. Beograd, 1951, str. 128—129); Franklov članak »Ein Dichterstück« (Unterhaltungen am häuslichen Herd. Wien, 1853; prevod Savremenici o Njegošu. Beograd, 1951, str. 204—209); vidi takode T. Đukić: Njegoš i bečka diplomacija (Letopis Matice srpske, knj. 353, Novi Sad, 1940, str. 342—354).

ko dana odmora pošao je u Veneciju, gdje se bavio istraživanjem starih povelja u tamošnjem državnom arhivu.³⁸ Vrativši se opet u Trst, ostao je tamo još četiri dana i 5. aprila otputovao parobrodom prema Kotoru, kamo je stigao 10. aprila 1847. godine.³⁹

Peto putovanje. O ovom Njegoševom putovanju nemamo gotovo nikakvih određenih podataka. Znamo samo da je 16. decembra 1849. godine iz Beča pošao za Italiju, nakon što je uspješno posredovao u sporu između Josifa Rajačića i Platona Atanackovića.⁴⁰ Prema datumima poznatih nam Njegoševih pisama iz 1849. godine moglo bi se zaključiti da je ovo njegovo putovanje bilo između 5. decembra 1849. i 3. januara 1850. godine, jer se tada opet nalazio na Cetinju.⁴¹ Znači da je on morao iz Kotora poći parobrodom 5. decembra, da je stigao u Trst 12. decembra i odmah produžio preko Ljubljane u Beč, odakle se već nakon četiri dana istim putem vratio u Trst i pošao dalje za Italiju. Odande je zatim krajem decembra iste godine preko Trsta doputovao u Crnu Goru.

Šesto putovanje. 12. juna 1850. godine Njegoš je došao u Trst⁴² i 14. juna preko Venecije otišao u Padovu,⁴³ ali se teško bolestan već osmi dan vratio u Trst i odande austrijskim bojnim brodom »Seemöve« prebacio u Kotor,⁴⁴ te požurio kući u Crnu Goru. Prilikom ovog putovanja vladika je ponio sa sobom svoje novo djelo »Lažni car Šćepan Mali« i predao ga prijatelju Andriji Stojkoviću, tršćanskom trgovcu, da ga štampa.⁴⁵

³⁸ Srbske novine XIV, br. 11, Beograd, 7. II 1847; br. 33, Beograd, 29. IV 1847.

³⁹ Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske XIII, br. 40, Zagreb, 19. V 1847, str. 159; Serbske narodne novine X, č. 34, Pešta, 4. V 1847, str. 135; V. M. G. Medaković, o. c., str. 134.

⁴⁰ Prema pismu Svetozara Miletića od 3/16. decembra 1849 (Letopis Matice srpske, knj. 306, sv. 1, Novi Sad, 1925, str. 48).

⁴¹ 18. novembra 1849. pismo Jeremiji Gagiću; 20. decembra 1849. Andriji Stojkoviću s datiranjem po starom kalendaru (Cjelokupna djela P. P. Njegoša IX. Pisma III, Beograd, 1955, str. 421); uporedi i vijesti da je Njegoš na putu za Beč i Trst obolio (Agramer Zeitung XXV. № 18. Agram 22. I 1850, str. 44; Allgemeine Zeitung № 38. Augsburg, 7. II 1850, str. 597).

⁴² Südslawische Zeitung II. № 139. Zagreb, 19. VI 1850, str. 335; Jugoslavenske novine I, br. 59, Zagreb, 18. VI 1850, str. 234; Narodne novine XVI, br. 138, Zagreb, 18. VI 1850, str. 403; Agramer Zeitung XXV. № 136. Agram 15. VI 1850, str. 368; № 137. Agram 17. VI 1850, str. 369.

⁴³ Srbske novine XVII, br. 72, Beograd, 22. VI 1850.

⁴⁴ Srbske novine XVII, br. 74, Beograd, 1. VII 1850; Agramer Zeitung XXV. № 155. Agram 9. VII 1850, str. 425; Abendblatt der Wiener Zeitung № 161. Wien, 10. VII 1850, str. 641; Narodne novine XVI, br. 154, Zagreb, 8. VII 1850, str. 451; br. 160, Zagreb, 15. VII 1850, str. 479; Osservatore Dalmato II. № 106. Zara, 4. VII 1850; № 109, Zara, 9. VII 1850; № 113, Zara, 16. VII 1850; Glasnik dalmatinski II, br. 55, Zadar, 9. VII 1850; br. 56, Zadar, 12. VII 1850; br. 58, Zadar, 17. VII 1850; Gazzetta di Zara XIX. № 80, Zara, 4. VII 1850; № 86, Zara, 18. VII 1850.

⁴⁵ Srbske novine XVII, br. 72, Beograd, 22. VI 1850.

Sedmo putovanje. Njegoš je 21. novembra 1850. godine pošao parobrodom iz Kotora u Trst s namjerom da pođe u Veneciju,⁴⁶ ali je putem promijenio plan i uputio se preko Ljubljane i Celja, kroz koje je prošao 27. novembra,⁴⁷ u Beč, tražeći ljekarsku pomoć. U Beč je stigao 29. novembra i ostao tamo oko dvije sedmice.⁴⁸ Zatim se istim putem vratio u Trst 18. decembra i odmah otputovao u Italiju (Veneciju, Rim, Đenovu i Napulj).⁴⁹ U Trst se ponovo vratio tek 17. maja 1851. godine.⁵⁰ Nakon kraćeg odmora od nekoliko dana on se opet dao na putovanje do Beča. Pošao je iz Trsta 21. maja 1851. godine,⁵¹ još istoga dana uveče došao je u Ljubljanu i odmah nastavio put kroz Štajersku za Beč,⁵² kamo je stigao 22. maja bolestan.⁵³ Iz Beča se Njegoš vratio u Trst 27. jula,⁵⁴ a odande otputovao 17. avgusta i stigao u Kotor 21. istog mjeseca.⁵⁵

Već Njegošev prvi prolazak kroz Trst i Ljubljanu prilikom puta za Rusiju 1833. godine bio je zapažen od tamošnjih predstavnika vlasti i crkve, kulturnog i društvenog života i tamošnjih sunarodnika i slovenskog življa. Još više je bio u središtu pažnje njegov povratak iz Rusije nakon posvećenja za arhiepiskopa. Njegoš je tada u Trstu za mjesec dana imao dovoljno prilike za upoznavanje

⁴⁶ Abendblatt der Wiener Zeitung № 276. Wien, 25. XI 1850, str. 1101; Agramer Zeitung XXV. № 285. Agram 11. XII 1850, str. 761; Südslawische Zeitung II. № 274, Zagreb, 28. XI 1850, str. 617; Glasnik dalmatinski II, br. 94, Zadar, 22. XI 1850, str. 1; br. 95, Zadar, 26. XI 1850, str. 2; Osservatore Dalmato II. № 185, Zara, 19. XI 1850, str. 4; № 186, Zara, 21. XI 1850, str. 1; Gazzetta di Zara, XIX. № 140, Zara, 21. XI 1850, str. 3.

⁴⁷ Jugoslavenske novine I, br. 199, Zagreb, 3. XII 1850, str. 799.

⁴⁸ Jugoslavenske novine I, br. 202, Zagreb, 6. XII 1850, str. 810; Narodne novine XVI, br. 279, Zagreb, 4. XII 1850, str. 777; Glasnik dalmatinski II, br. 100, Zadar, 13. XII 1850, str. 2; Osservatore Dalmato II. № 196, Zara, 8. XII 1850, str. 3.

⁴⁹ Südslawische Zeitung II. № 295, Zagreb, 23. XII, 1850, str. 659; Srbske novine XVII, br. 141, Beograd, 19. XII 1850; Narodne novine XVI, br. 300, Zagreb, 31. XII 1850, str. 829; Vojvodanika I. č. 1, Zemun, 1. I 1851, str. 4; č. 5, Zemun, 15. I 1851, str. 20; č. 7, Zemun, 22. I 1851, str. 28; č. 12, Zemun, 8. II 1851, str. 48; č. 37, Zemun, 10. V 1851, str. 147.

⁵⁰ Narodne novine XVII, br. 116, Zagreb, 20. V 1851, str. 335; Abendblatt der Wiener Zeitung № 118, Wien, 22. V 1851, str. 469.

⁵¹ Wiener Zeitung № 124, Wien, 24. V 1851, str. 1539.

⁵² Laibacher Zeitung № 119. Laibach, 24. V 1851, Anhang zur L. Ztg, str. 502.

⁵³ Il Diavoleto IV. № 145. Trieste, 27. V 1851, str. 579; Glasnik dalmatinski III, br. 44, Zadar, 3. VI 1851, str. 2; Südslawische Zeitung III, № 156, Zagreb, 5. VII 1851, str. 335; *Lj. P. Nenadović: O Crnogorcima. Pisma sa Cetinja 1878. godine.* Beograd, 1929, str. 82; uporedi i *J. Živanović: Poslednje godine života Petra II Njegoša (Godišnjica Nikole Čupića, knj. 29, Beograd, 1929, str. 177—190).*

⁵⁴ Wiener Zeitung № 181. Wien, 31. VII 1851, str. 2210; Südslawische Zeitung III, № 175, Zagreb, 1. VIII 1851, str. 384; Agramer Zeitung XXVI. № 176. Agram 1. VIII 1851, str. 493.

⁵⁵ Südslawische Zeitung III. № 193, Zagreb, 25. VIII 1851, str. 419; Agramer Zeitung XXVI. № 194, Zagreb, 25. VIII 1851, str. 550; № 200, Zagreb, 1. IX 1851, str. 563; Srbske novine XVIII, br. 94, Beograd, 18. VIII 1851.

	Italija	Trst	Ljubljana	Celje	Bet	Rusija
1.		27/6 — 33 → 26/10 — 33 ← 5/12 — 33 ←	1/7 — 33 → 25/10 — 33 ←	2/7 — 33 → 24/10 — 33 ←	3/7 — 33 → 8/10 — 33 ← 23/10 — 33 ←	27/7 — 33 → 23/9 — 33 ←
2.		20/12 — 36 → 22/7 — 37 ← 17/8 — 37 ←	21/12 — 36 → 21/7 — 37 ←	22/12 — 33 → 20/7 — 37 ←	23/12 — 36 → 18/2 — 37 → 6/7 — 37 ← 19/7 — 37 ←	18/5 — 37 → 12/6 — 37 ←
3.	26/3 — 44 ← 30/3 — 44 →	20/1 — 44 → 23/1 — 44 → 18/3 — 44 ← 26/3 — 44 ← 30/3 — 44 → 5/4 — 44 →	23/1 — 44 → 17/3 — 44 ←	24/1 — 44 → 16/3 — 44 ←	25/1 — 44 → 16/3 — 44 ←	
4.	2/3 — 47 ← 31/3 — 47 →	15/10 — 46 → 18/10 — 46 → 17/2 — 47 → 1/3 — 47 → 1/4 — 47 → 5/4 — 47 ←	18/10 — 46 → 16/3 — 47 ←	19/10 — 46 → 15/2 — 47 ←	20/10 — 46 → 14/2 — 47 ←	
5.	19/12 — 49 ← 28/12 — 49 →	12/12 — 49 → 18/12 — 49 → 29/12 — 49 → 30/12 — 49 →	12/12 — 49 → 17/12 — 49 ←	13/12 — 49 → 17/12 — 49 ←	13/12 — 49 → 16/12 — 49 ←	
6.	15/6 — 50 ← 21/6 — 50 →	12/6 — 50 → 14/6 — 50 ← 21/6 — 50 → 21/6 — 50 ←				
7.	16/12 — 50 ← 16/5 — 51 →	26/11 — 50 → 18/12 — 50 ← 17/5 — 51 → 21/5 — 51 → 27/7 — 51 → 17/8 — 51 ←	27/11 — 50 → 17/12 — 50 ← 21/5 — 51 → 26/7 — 51 ←	27/11 — 50 → 17/12 — 50 ← 22/5 — 51 → 26/7 — 51 ←	29/11 — 50 → 16/12 — 50 ← 22/5 — 51 → 25/7 — 51 ←	

nje tamošnjih crkvenih i kulturno-prosvjetnih ustanova i za uspostavljanje prvih dodira s predstavnicima austrijske administracije. No on je stekao i velik broj prijatelja u krugovima tršćanskih intelektualaca, napose slovenačkih i srpskih, a ove prve njegove veze urodile su plodom trajnih prijateljskih odnosa, koji su bili od velikog značaja u njegovom kasnijem životu sve do smrti.⁵⁶ I nakon svoga drugog povratka iz Rusije 1837. godine, Njegoš se u Trstu zadržao oko mjesec dana iskoristivši i taj svoj boravak za obnavljanje i produbljivanje ramiye stečenih veza i prijateljstava.⁵⁷

Boravak u Trstu početkom 1844. godine ostavio je na Njegoša naročito mnogo utisaka i ugodnih uspomena. Trajno svjedočanstvo o tome dao nam je on sam u svojoj poznatoj pjesmi »Tri dana u Trijestu«. Ovu pjesmu štampao je u originalu još iste godine u Beču,⁵⁸ a značajno je da je te iste godine objavljena i u prevodima na italijanski,⁵⁹ njemački⁶⁰ i češki jezik.⁶¹ Za nas je ova pjesma naročito interesantna s obzirom na to da je posvećena Trstu, gradu slovenačkog primorja. Pjesnik u njoj daje oduška svojim utiscima i čuvstvima što ih je intenzivno doživio gledajući neobično dinamični razvoj ovog primorskog grada i luke, koji mu se ukazao u punoj ljepoti i kao veliki mravinjak. On u toj pjesmi, doduše, pjeva i o austrijskoj aristokraciji i o jednoj kazališnoj glumici, ali i o ljudima sa ulica, o radnom ritmu lučkog radništva i o »veličanstvenom« maršu vojnika-grenadira. Nema sumnje da je slovenački jezik, koji je morao čuti iz usta toga naroda, radnika i vojnika, u njemu pobudio čuvstva posebne bratske ljubavi i ponosa zbog zajedničke pripadnosti slovenstvu. Zaiista, možemo ustvrditi da ljepših i zanosnijih stihova ovom slovenačkom primorskom gradu nije posvetio nijedan slovenački pjesnik.⁶² A kada je zatim vladika iz Trsta putovao kroz slovenačke krajeve za Beč, on se s pratnjom zaustavio u malom trgovištu Planini, svratio u tamošnju gostionicu i upustio se u srdačan razgovor s narodom, s ljudima iz priprostog puka, koje je tamo slučajno zatekao. Ovaj Njegošev susret sa Slovencima upravo očito pokazuje koliko je bilo njegovo zanimanje za brige priprostog naroda, kojemu je ljubazno odgovarao na razna pitanja o trgovini, seljačkim proizvodima, narodnim običajima i još o kojekemu. Od tih ljudi Njegoš se zatim oprostio s pozdravom: »Zbogom,

⁵⁶ Vidi pod 10.

⁵⁷ Vidi pod 17.

⁵⁸ Allgemeine Zeitung № 86. Augsburg, 26. III 1844, str. 688; Deutsche allgemeine Zeitung Leipzig, 31. III 1844, str. 734; Snske novine XI, br. 25, Beograd, 24. III 1844; Kmetijske in rokodelske novice II, štev. 17, Ljubljana, 24. IV 1844, str. 68; Peštansko-budimskij Skoroteča III, č. 35, Pešta, 4. V 1844, str. 208.

⁵⁹ La Favilla giornale triestino IX. Trieste, 1844, № 5, str. 75—77.

⁶⁰ Der Pilger IV. № 32. Karlstadt, 20. IV 1844, str. 253—254.

⁶¹ Květy, Praha, 1844 u prevodu Vaclava Hanke (prema O. Berkopec, Enciklopedija Jugoslavije II, Zagreb, 1956, str. 566—571).

⁶² Vidi pod 10.

Kranjci!«, primivši od njih i jedan primjerak njihovih novina, tada jedinih na slovenačkom jeziku, pa su te novine kasnije o susretu s njim objavile veći dopis.⁶³

O Njegoševom putu kroz Sloveniju preko Celja u oktobru 1846. godine imamo svjedočanstvo iz pera njegovog sekretara Milorada Medakovića. Ono odiše bratskom ljubavlju Njegoševom prema Slovencima, koji su ga svugdje u grupama dočekivali s mnogo oduševljenja i srdačnosti. Vrijedno je navesti ga ovdje: »Slovenci, dok bi dočuli na stanici da je doša' vladika crnogorski, svi ljudi od nauke i stručni ljudi trčahu da vide vladiku. Svaki bijaše srećan, koi mogaše videti vladiku, a ioš srećnii onaj, koi mogaše šnjime govoriti. Oni visoko urvažavahu vladiku, gospodara slobodnie gorskie junaka, koi su od slavenske krvi; u vladici gledahu oni nešto više i nešto milie — da je to nezavisni vladaoc, koi je i šnjima srodan. I u ovoj prilici pokazivaše se vladika u svemu kako treba i ljubavniem i predusretljiviem — on se rado razgovaraše sa Slovencima i po svoemu običaju ponudi gostu svome po jednu cigaru od pravog crnogorskog duvana (lješanskog). Oni, koi su dobijali cigare od vladike, niesu je pušili nego su seklili na više komada pa dielili među sobom, kano ti neku svetinju za spomen od vladike crnogorskog. Čuvstvo ove bratske ljubavi osećaaše jako vladika i radovaše se od svega srca. Slovenci su dobni i pošteni narod, u njima je čisto srce a plemenito osećane...«⁶⁴

Prilikom svojih boravaka u Beču Njegoš je dolazio u doticaj i s mnogim tamošnjim Slovencima, a naročito je to bilo na velikom slavjanskom balu, koji se svake godine ondje priređivao i kojemu je on prisustvovao u januaru 1844,⁶⁵ a takođe i 1847. godine.⁶⁶ Razumljivo, vladika je na toj elitnoj slovenskoj priredbi bio naročito zapažen i po svome stasu, i po narodnoj crnogorskoj odjeći, i kao vladar jedne slobodne slovenske države.

Kada je Njegoš u novembru 1850. godine putovao u Beč, na prolasku njegovom kroz Celje opet su ga Slovenci dočekali i pozdravili, zaželjevši mu srećam prolazak.⁶⁷ Ove njihove iskrene želje sigurno su ga duboko dimule, jer on je tada bio bolestan i tražio je u Beču ljekarsku pomoć. Kada se zatim iz Beča vraćao, na putu za Italiju, pratilo ga je loše vrijeme. Ni za zdravog čovjeka tegobe tadašnjeg putovanja mijesu bile lake, a on je onako bolestan teško podnosio vlagu i zimu, koja je već zahvatila slovenačke krajeve. O tome je pisao u pismu prijatelju Vuku Karadžiću: »Ono jutro kad pođem iz Beča umalo se do Ljubljane ne smrzнем. Poslije tri četiri

⁶³ Kmetijske in rokodelske novice II, štev. 5, Ljubljana, 31. I 1844, str. 20; Srbske novine XI, br. 10, Beograd, 1. II 1844, str. 39; Peštansko-budimskij Skoroteča III, č. 13, Pešta, 13. II 1844, str. 72.

⁶⁴ V. M. G. Medaković, o. c., str. 124—125.

⁶⁵ Vidi pod 25.

⁶⁶ Vidi pod 37.

⁶⁷ Prema dopisu iz Celja od 29. novembra 1850 (Jugoslavenske novine I, br. 199, Zagreb, 3. XII, 1850, str. 799).

dana pođem suhim iz Trijesta put Mletakah preko Kranjske i Gornjega Frijula: da mečava oči izvadi, ni pomagaj kola ni haljine, no drhti te drhti neprestano...⁶⁸

Napokon, i Njegoševo posljednje putovanje u Beč nekoliko mjeseci pred smrt, u maju 1851. godine, obilježeno je susretom sa Slovincima. Došavši u Ljubljanu, bolesni pjesnik je bio umoran i spremao se da ondje prenoći. Da se prije spavanja razonodi i razbije dosadu, zatražio je slovenačke novine »Novice« i dobio ih, te ih je zatim ponio sa sobom na Cetinje. To su kasnije iste novine navele u jednoj bilješci uz nekrolog povodom Njegoševe smrti.⁶⁹ I tako se Njegoš sa slovenačkim novinama rastao od svoje braće Slovenaca.

Njegoševe veze sa istaknutim Slovincima

Njegoš je u svome dosta kratkom životu stekao neobično mnogo poznanstava s raznim javnim i kulturnim radnicima svoga doba, a njegove veze s mnogima od njih bile su više nego prisne, upravo prijateljske. Među njima je bilo i više Slovenaca, a s nekim od njih on je održavao vrlo prijateljske odnose. Nastojali smo da o tome prikupimo što više podataka i tako bar donekle osvjetlimo njihove veze.

Jernej Kopitar (1780—1844). Kada je Njegoš 1833. godine boravio u Beču, vrlo se sprijateljio s Vukom Karadžićem i preko nje ga se upoznao i s Jernejem Kopitarom, kustosom dvorske biblioteke, koji je još od decembra 1813. godine bio najvjerniji Vukov prijatelj.⁷⁰ Njegošu je do ovoga poznanstva svakako bilo dosta stalo, jer je upravo Kopitar vršio i dužnost cenzora za slovenske i novogrčke knjige (od 7. septembra 1810. do smrti 11. avgusta 1844).⁷¹ Vladika je sa sobom u Beč donio rukopis svoga »Pustinjaka cetinjskog« (Glas kamenštaka) s namjerom da ga ovdje štampa. Pri polasku za Rusiju on je tu svoju zbirku pjesama ostavio kod Vuka Karadžića ili kod samog Kopitara, Vukovog nerazdvojnog prijatelja.⁷² Nema sumnje da je cenzor Kopitar, poznati učenjak slavist koji se oduševljavao srpskim narodnim pjesmama još od svojih mladih dana, a naročito za dugogodišnjeg prijateljavanja s Vukom, bio sklon da se dopusti štampanje Njegoševih pjesama, pisanih či-

⁶⁸ Njegoševo pismo Vuku Karadžiću iz Venecije 25. decembra 1850 (Cjelokupna djela P. P. Njegoša IX, Pisma III, Beograd, 1955, str. 447—450).

⁶⁹ Novice kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči X, štev. 4, Ljubljana, 14. I 1852, str. 14—15; Njegoš je navodno bio odsjeo u starom ljubljanskom hotelu »Slon«. O tome vidi kod M. Rakočević (Stvaranje VI, Cetinje, 1951, str. 464—476; Nova obzorja IV, Maribor, 1951, str. 573—580).

⁷⁰ Vidi o tome izvještaj glavne policijske direkcije u Beču od 19. V 1835. (A. Ivić: Arhivska građa o srpskim književnim i kulturnim radnicima I, Beograd—Subotica, 1926, str. 286—288).

⁷¹ E. Kernc: Kopitar Jernej (Slovenski biografski leksikon I, Ljubljana, 1925—1932, str. 496—513).

⁷² A. Gavrilović: Vladika Rade, njegova poezija i putovanja tridesetih godina (Godišnjica Nikole Čupića, knj. 33, Beograd, 1914, str. 253—304); vidi Njegoševa pisma Vuku Karadžiću iz Petrograda u avgustu 1833 (Cjelokupna djela P. P. Njegoša VII, Pisma I, Beograd, 1951, str. 185—188).

stim narodnim jezikom i u duhu narodne poezije. No od viših cenzorskih vlasti nije nikako dolazilo dopuštenje.⁷³ Tako je vladika nakon svog povratka iz Rusije bio prisiljen da prepusti svu brigu za taj rukopis Vuku Karadžiću, a sâm se vratio u Crnu Goru. No nijesu pomogla ni Vukova ni Kopitareva nastojanja da se dobije dozvola cenzorskih vlasti, pa je Vuk 1834. godine vratio rukopis Njegošu na Cetinje, gdje je zatim odštampan.⁷⁴ Ni 1837. godine nije Njegoš imao sreće kada je htio da štampa svoju odu knezu Meternihu. Kopitar kao cenzor nije ni ovaj put bio u mogućnosti da Njegošu učini uslugu, jer je to spriječio sâm Meternih preko policijskih i viših cenzorskih organa.⁷⁵ Vladika se s tim pomirio, pa ovu odu nije ni kasnije objavio.⁷⁶

Kada je krajem januara 1844. godine Njegoš na putu za Beč svratio u gostionicu u Planini i tamo razgovarao sa Slovincima koje je ondje zatekao, upitao ih je da li poznaju Kopitara.⁷⁷ On je tada nosio u Beč rukopis svoje pjesme »Tri dana u Trijestu« i vjerovatno se zato prisjetio Kopitara znajući da bi njemu kao cenzoru trebalo predati tu pjesmu prije štampanja. Kopitar, međutim, tada nije bio u Beču, nego se vratio u Beč iz Ruma teško bolestan, nakon što je Njegoševa pjesma srećno prošla cenzuru i već bila odštampana, a uskoro zatim je i umro.⁷⁸

Jožef Tominc (1790—1866), slovenački slikar, rodom iz Gorice, radio je od 1831. godine u Trstu i proslavio se kao vrlo vješt portretista.⁷⁹ K njemu su mnogo zalazili Južni Sloveni i on je por-

⁷³ Ž. Boškovič: Posveta »Gorskog vijenca« (Stvaranje VI, Cetinje, 1951, str. 1—13).

⁷⁴ Ibid.; A. Gavrilović o. c.

⁷⁵ P. Popović: Petar II Petrović Njegoš u Beču u godinama 1836—1837 (Srpski književni glasnik XXV, Beograd, 1910, str. 585—592, 677—684); P. Popović: Peter II Petrović Njegoš in Wien im den Jahren 1836—1837 (Archiv für slavische Philologie Bd. XXXII, Berlin, 1911, str. 170—183); Gj. Šurmin: Kulture i književne prilike (Savremenik VIII, Zagreb, 1913, str. 102—206); A. Gavrilović o. c.; J. Milović: Njegošev boravak u Beču 1836 i 1837 i njegov pokušaj da pođe u Pariz (Istorijski zapisi VII, knj. X, Cetinje, 1954, str. 76—118).

⁷⁶ Vidi izvještaj austrijskog špijuna kapetana Fridriha Oreškovića (J. Milović, o. c., str. 98).

⁷⁷ Kmetijske in rokodelske novice II. štev. 5. Ljubljana, 31. I 1844, str. 20; vidi i pod 21.

⁷⁸ Vidi pod 71.

⁷⁹ I. Kukuljević Sakcinski: Slovník umjetnikah jugoslavenskih, Zagreb, 1858, str. 215; A. Tamaro: La Vénétie Julienne et la Dalmatie I. La Vénétie Julienne. Rome 1918, str. 673; Forum Julii I. Trieste 1910, str. 23; L. Rusconi: Giuseppe Tominz (Il Piccolo della sera III. Trieste 11. VII 1923); J. Mal: Zgodovina umetnosti pri Slovincih, Hrvatih in Srbih. Ljubljana 1924, str. 37; Goriški slikar Jožef Tominc (Slovenski narod LVIII. Ljubljana, 4. X 1925); V. Steska: Slovenska umetnost. I. del. Slikarstvo. Prevalje, 1927, str. 233—241; J. Mal: Zgodovina slovenskega naroda. Najnovejša doba. Celje, 1928, str. 368; S. Benico: Il pittore Giuseppe Tominz (Pan. Firenze 1. IV 1934); F. Mesesnel: Portreti Jožefa Tominca u jugoslovenskim zbirnkama (Umetnički pregled III, Beograd, 1940, str. 206—212); Oko Trsta. Beograd, 1945, str. 241—242, 315; Priručni leksikon. Ljubljana, 1955, str. 730; B. Grafenauer: Zgodovina slovenskega naroda V. Ljubljana, 1962, str. 188—189.

trčisao brojne naše znamenite ljude.⁶⁰ Njegoš je dosta puta boravio u Trstu za vrijeme svojih putovanja i tamo se zadržavao po nekoliko dana ili sedmica, pa i po cio mjesec, te se, dakako, uglavnom kretao među tamošnjim Južnim Slovenima, u čijem krugu je bio vrlo omiljen. Izgleda da je Njegoš u Trstu već 1833. godine bio portretisan, kada se kao novoposvećeni vladika vratio iz Rusije i kada je bio naročito oduševljeno dočekan od naših ljudi. Postoji portret Njegošev datiran sa 1833. godinom. Taj portret, mada nije signiran, neobično mnogo liči na kasniji portret koji je Jožef Tominc izradio vjerovatno 1837. godine i koji je od njega signiran. Nameće se misao da je, možda, i taj portret potekao od istog slikara.⁶¹ Vrlo je vjerovatno Njegoš, kada se 1837. godine vratio iz Rusije, pozirao Tomincu negdje krajem jula ili početkom avgusta, jer se u Trstu zadržao od 22. jula do 17. avgusta.⁶² A kako je slikar Tominc radio vrlo brzo i s neobičnom lakoćom portretisao mnoge ličnosti vrlo vjerno i dobro za svega dan-dva,⁶³ ne treba da nas čudi što je i Njegoša mogao tako uspješno i brzo naslikati, pogotovo kad znamo da ga je već otprije dobro poznao i po svojoj prilici već i slikao. Svakako je taj Njegošev portret bio vrlo vjeran. Zato je po njemu i M. Stobl izradio litografiju vladike za Bijazoletovu knjigu izdatu u Trstu 1841. godine.⁶⁴ Slavjansko društvo u Trstu imalo je u svojim društvenim prostorijama vladčin portret.⁶⁵ Vjerujemo da je to bio upravo ovaj Tomincčev rad za koji su mnogi tvrdili da je toliko vjeran vladčinom liku da izgleda kao da je Njegoš živ.⁶⁶ To rječito govori da su se slikar i vladika vrlo dobro poznavali. A zanimljivo je takođe i to da je Tominc izradio i portret vladčinog sluga.⁶⁷

⁶⁰ Vidi kod *F. Mesesnel* o. c.

⁶¹ Uporedi portret iz 1833. i 1837. u Cjelokupna djela P. P. Njegoša I. i VII, Beograd, 1951. i II Beograd, 1953.

⁶² Vidi pod 17.

⁶³ *F. Mesesnel*, o. c.

⁶⁴ *B. Biasoletto*: Relazione del viaggio fatto nella primavera dell' anno 1838 dalla maestra del re Federico Augusto di Sassonia nell' Istria, Dalmazia e Montenegro. Trieste, 1841, str. 78/79.

⁶⁵ Dokaz vravnjanja in delavnosti Slavjanskiga društva v Terstu od svojiga začetka do konca Februarja 1849 [Slavjanski rodoljub]. Terst, 1849, br. 1, str. 1.

⁶⁶ *T. R. Đorđević*: Sitne beleške o Petru II Petroviću Njegošu (Letopis Matice srpske, knj. 306, Novi Sad, 1925, sv. 1, str. 61—63); *F. Mesesnel*: Katalog razstave portretnega slikanstva na Slovenskem. Ljubljana, 1925; *V. Steska*, o. c. str. 237; [*M. Divjak*]: Jedini portre Njegošev (Politika XXVII, Beograd, 24. XII 1930); *N. Milošević*: Kako je kupljen i prodat Njegošev portret (Politika XXVIII, Beograd, 10. I 1931); *O. Obradović*: Dimitrije Frušić (Politika XXXVII, Beograd, 20. V 1940); *Lj. Đurković*: Tomincčev portret vladike Rada (Pravda XXXVI, br. 12963, Beograd, 1. XII 1940, str. 17); *F. Mesesnel*: Portreti Jožefa Tomince u jugoslovenskim zbirkama (Umetnički pregleđ III, Beograd, 1940, str. 206—212, s reprodukcijom); vidi takođe Njegošev album, Cetinje, 1951.

⁶⁷ *V. Steska*, o. c., str. 237; *F. Mesesnel*, o. c., str. 211—212.

Franc Miklošič (1813—1891). Izgleda da je Njegoš prvi put došao u doticaj sa ovim slovenačkim učenjakom u Beču početkom 1844. godine, kada je ovaj u odsutnosti cenzora Kopitara, koji se nalazio u Rimu i bio već bolestan, obavljao za njega cenzorske poslove.⁸⁸ Vladika je, naime, tada donio sa sobom u Beč svoju pjesmu »Tri dana u Trijestu« i tamo je štampao. Prilikom svog sljedećeg boravka u Beču, koji je potrajao od 20. oktobra 1846. do 14. februara 1847. godine, Njegoš je s Miklošičem uspostavio prisižne prijateljske veze. Kao cenzoru vladika mu je predao svoj rukopis »Gorskog vijenca« i s njim raspravljao o tome djelu i o istorijskoj ulozi pojedinih značajnijih ličnosti u njemu, jer je Miklošiča zanimala dokumentacija o ličnostima i događajima iz crnogorske istorije.⁸⁹ On je već tada prikupljao podatke za svoju zbirku »Monumenta serbica«, koju je objavio kojih desetak godina kasnije,⁹⁰ pa je bez sumnje i na Njegoša prenio svoje oduševljenje i ljubav za arhivske dokumente⁹¹ i skrenuo mu pažnju da bi bilo vrlo korisno kada bi on pošao u Veneciju i tamo u državnom arhivu pregledao bar najvredniju arhivsku građu koja se odnosi na prošlost Crne Gore. Njegoš je to doista i učinio, i to odmah po svom odlasku iz Beča,⁹² pa je tome posvetio i nekoliko riječi u predgovoru »Lažnom caru Šće-

⁸⁸ Kopitar je stigao iz Rima u Beč 7. maja 1844, a 11. avgusta iste godine je umro; nakon njegove smrti postao je cenzor Franc Miklošič (vidi pod 71).

⁸⁹ Još 1889. godine bio je pronađen u Carskoj biblioteci u Beču rukopis prvoga dijela »Gorskog vijenca« (stihovi 1—1528), pisan Njegoševom rukom, a koji je tamo sigurno dospio preko Miklošiča. O tome vidi P. Popović: O Gorskome vijencu, 2. izd., Beograd, 1923, str. 215; J. Milović: Iz neobjavljene Njegoševe prepiske (Stvaranje III, Cetinje, 1948, str. 66—74); Cjelokupna djela P. P. Njegoša III, Beograd, 1952, str. 137—146.

⁹⁰ Monumenta serbica spectantia historiis Serbiae, Bosniae, Ragusiae, Vindobonae, 1858.

⁹¹ Medaković je zabilježio da je Njegoš 1834. godine dao pročistiti tavan Cetinjskog manastira, kojom prilikom da je »moralo propasti mnogo važnije artija«, pa veli kako »Vladika neznavaše, šta se nalazi u tiema artijama, a nie mogao ni znati u njegovima mladima godinama i koi se nie bavio kakvom ozbiljnom naukom do jedinice pjesmama...« (V. M. G. Medaković: P. P. Njegoš posljednji vladajući vladika crnogorski. Novi Sad, 1882, str. 75—76). Mada će ovaj Medakovičev sud biti ponešto oštar, jer postoji i svjedočanstvo Milakovičeva da je vladika »zapovijedio te je 1834. godine pretresena i razgledana cetinjska arhiva«, pa je on »izabrao iz nje što je god po njegovom mnjenju važnije bilo...« (D. Milaković: Istorija Crne Gore. Zadar, 1856, str. VIII; 2. izd., Pančevo s. a., str. 11), ipak je vjerovatno da se Njegoš tek nakon 1846—1847. godine ozbiljno posvetio istraživanju arhivskih dokumenata i posvećivao im veću pažnju.

⁹² A. Baschet: Les archives de Venise. Histoire de la chancellerie serète... Paris, 1870, str. 49—50; V. M. G. Medaković, o. c., str. 132—133; D. Vuksan: Veze Vladike Rada i Franje Miklošiča (Venac XIV, Beograd, 1929, str. 354—356); J. Milović: Iz neobjavljene Njegoševe prepiske (Stvaranje III, Cetinje, 1948, str. 66—67); Lj. Durković—Jakšić: Kako je Njegoš čuvao arhivsku građu i cenio arhive (Arhivist I, Beograd, 1951, br. 2, str. 32—36); P. Kolendić: Njegoš u državnom arhivu u Veneciji (Zbornik radova SAN XVII, Beograd, 1952, str. 269—283).

panu Malom.⁹³ Ali Njegoš je prilikom svog boravka u Beču 1847. godine bio Miklošiču obećao i prepise nekih starih povelja Nema-njićeva doba iz Cetinjskog manastira, pa je to svoje obećanje i izvršio.⁹⁴ Po njegovu nalogu bio je ove isprave prepisao Filip Vuković i te prepise poslao u januaru 1848. godine Miklošiču u Beč, no oni su zbog upravo nastale revolucije bili vraćeni na Cetinje. Nje-goš ih je stoga Miklošiču ponovo poslao tek u novembru 1849. go-dine.⁹⁵

Intimnost i srdačnost prijateljskih odnosa između Njegoša i Miklošiča posebno osvjetljava vladličino pismo ovom glasovitom slovenačkom učenjaku od 12. marta 1850. godine.⁹⁶ Iz njega ponaj-prije saznajemo za pismo Miklošičevo od 25. novembra 1849, na koje vladika zbog svoje bolesti odgovara sa zakašnjenjem od goto-vo četiri mjeseca, obavještavajući ga o poslatim prepisima starih srbulja i radujući se što će ih on iskoristiti i objaviti; s nestrplje-njem očekuje Miklošičev rječnik staroslovenačkog jezika, na koji se bio pretplatio,⁹⁷ pita ga da li je njegov list počeo izlaziti,⁹⁸ pa za-

⁹³ »Zbog važnosti događaja i zbog čudnovatosti Šćepanove ja sam že-ljeo štogod o njemu napisati. I, doista, da slučajem ne pođoh u Mletke u početku 1847. godine, ne htijah ništa vjernoga o njemu svome rodu objelo-daniti. Ali u Mletke kada dođoh, potrudim se i kojekako uljezem u ogromnu arhivu bivše stare republike mletačke...« (P. P. Njegoš u predgovoru »Lažnog cara Šćepana Malog«, vidi Cjelokupna djela P. P. Njegoša IV, Beograd, 1952, str. 8).

⁹⁴ »Ovo značajno pismo dade vladika da se skine onako kako je (fak-simile) i pošle ga bibliotekaru Miklošiču u Beč, a to je bilo u proljeće 1848. godine kad je buna obuzela bila svu cesarovu državu, te se to divno pismo izgubilo«. (V. M. G. Medaković, o. c., str. 104—105).

⁹⁵ Vidi pisma F. Vukovića Miklošiču od 26. januara 1848. i D. Milakovića od 11. novembra 1849, koja je objavio J. Milović (Stvaranje III, Cetinje, 1848, str. 66—67), te Njegoševo pismo Miklošiču od 12. marta 1850 (Cjelokupna djela P. P. Njegoša IX. Pisma III. Beograd, 1955, str. 428).

⁹⁶ Citirano pod 95.

⁹⁷ Lexikon linguae slovenicae veteris dialecti. Ed. F. Miklosich. Vin-dobonae 1850. Apud Guilelmum Braumüller c. r. bibliopolam aulicum, 4° str. XIV+204.

⁹⁸ Miklošič je još 1. decembra 1849. godine najavio da će izdavati počev od nove 1850. godine »Časopis za slavensku istoriju i filologiju«, u kojemu bi bili članci na svim slovenskim jezicima, pa i na njemačkom (No-vice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči VIII, štev. 2, Ljubljana, 9. I 1850, dokladni list, str. 5—6; isto, štev. 3, Ljubljana, 16. I 1850, dokladni list, str. 9; objavljeno takođe kod K. Glaser: Zgodovina slovenskega slovstva III. Lju-bljana, 1896, str. 162), no on je tek sredinom 1850. godine prikupio materijale (Ljubljanski časnik I, štev. 61, Ljubljana, 29. X 1850, str. 244), pa je taj časopis-godišnjak izašao tek 1851. godine kao »Slavische Bibliothek oder Beiträge zur slavischen Philologie und Geschichte. Bd. I.« (Kolo, članci za literaturu, umetnost i narodni život VIII, Zagreb, 1851, str. 154—159; I. V. Jagić: Istorija slavjanskoj filologiji. Sanktpeterburg' 1910, str. 701—702; Slo-venski biografski leksikon II, Ljubljana, 1923—1952, str. 118—122). Miklošič ga je zatim poslao Njegošu na Cetinje, gdje se pod signaturom 814 našao u Njegoševoj biblioteci (D. Vuksan: Biblioteka vladike Rada. Cetinje i Crna Gora. Beograd, 1927, str. 192—219).

ključuje: »Vi ste na mjesto te možete veliku polzu primijeti silnome no kukavnome i slijepome jugoslovenstvu... Zbogom, dragi Miklošiču, budi mi zdrav i veseo za diku svoga roda. To ti želi tvoj P. P. Njegoš.« Ovo pismo van svake sumnje dokazuje kako su bili intimni odnosi između ove dvojice velikana. Na kraju treba spomenuti još i to da je 1850. godine Njegoš izdao u Beču knjižicu »Kula Đurišića i čardak Aleksića 1847. godine«, pa je tako Miklošič imao posljednji put priliku da za svog prijatelja vladiku obavi cenzorski posao.

Stanko Vraz (1810—1851). Posebno mnogo ljubavi i oduševljenja za Njegoša i njegova pjesnička djela pokazao je Slovenac — ilirac Stanko Vraz. Još 15. oktobra 1842. godine pisao je Vrazu Đorđe Nikolajević: »...vladika se bavi s jednom poemom koju ćemo brzo moći čitati; znaćete da je on jedan od najboljih srpskih poetah.«⁹⁹ Vrazu sigurno nije bilo potrebno ovo upozorenje, jer je njegovo oštro kritičarsko oko na vrijeme zapažalo i znalo dobro da ocijeniti svako djelo na polju književnosti, naročito kod Južnih Slovena. Zato on već u svom »Pregledu knjigopisnom« za 1845. godinu navodi »Luču mikrokozma«, za 1846. godinu »Ogledalo srbsko«, a za 1847. godinu »Gorski vienac«, ne mogavši kod toga Njegoševog djela zatomiti osjećaje svoga srca, pa kratko dodaje: »Najkrasnije delo u ovoj struci što imamo. Preporučamo ga i svima i svakomu.«¹⁰⁰ No Vraz je iskoristio i priliku povodom polemike oko epa »Kralj Dečanski« od Jovana Subotića,¹⁰¹ kada je dao osvrt na kritiku Đorđa Maletića.¹⁰² Pošto je osudio besmisleno polemiziranje i kritičarstvo, on je napisao ove značajne riječi: »...nijedan dosad sarbski list ili časopis do pukih naslovah nije dosad mišta spomenuo za prekrasne pesni »Luču mikrokozma« i »Vienac gorski!« za pesni narešene silom dubokih i visokih mislih! za pesni pravog vrućeg poetičkog nadahnutja! za pesni, kakvih neima svakolika dojakošnja umetna poezija naša!!! Dve ima već godine, što je parva izišla, a sve još ni jedne reče o ceni njezimoj! Valjda su ju radi toga mučke mimošli kritici sarbski, što na njoj nijesu našli bolnog mesta, koje bi napipali, ljute svetu pokazivajući rane?...«¹⁰³ Sličnim riječima zanosa napisao je Vraz o ovim Njegoševim djelima i književnu objavu, za koju ga je bio zamolio Milorad Medaković poslavši mu u vla-

⁹⁹ P. Popović: Vraz prema Njegošu (Cetinje i Crna Gora. Beograd, 1927, str. 181—187).

¹⁰⁰ Kolo, članci za literaturu, umjetnost i narodni život IV, Zagreb, 1847, str. 97; V. Zagreb, 1847, str. 87; VI, Zagreb, 1847, str. 85.

¹⁰¹ Kralj Dečanski. Epos u osam pjesama od Joana Subotića (Nagradom uvećano djelo). Budim, 1846, 8°, str. 233.

¹⁰² Kritičeski pregled nagradom uvećanog djela »Kralj Dečanski, epos u 8 pjesama« od Gjorgja Maletića. U N. Sadu 1846, 8°, str. 126.

¹⁰³ Kolo, članci za literaturu, umjetnost i narodni život V, Zagreb, 1847, str. 85—92 ovo na str. 91—92; vidi takođe A. Lj. Lisac: Njegošev »Šćepan Mali« u svjetlu suvremene kritike (Stvaranje X, Cetinje, 1955, str. 759—766); D. Živković: Počeci srpske književne kritike (1817—1860). Beograd, 1957, str. 290.

dičino ime ova djela.¹⁰⁴ On između ostalog veli: »...Pesni te plod su oriaškog poetičkog uma, pune dubokih misli, živih bojah i uznešenih obrazah...«¹⁰⁵ No Vraz sve to u oduševljenju za Njegoševu poeziju nije bilo dosta, pa on prešampava iz »Luče mikrokozma« posvetu Simi Mihutinoviću na uvodnom mjestu svoga lista, »da vide naši štiooci barem od prilike kakvo je«,¹⁰⁶ učinivši pri tom neke jezične popravke.¹⁰⁷ Zato nas ne čudi da mu je Milorad Medaković po Njegoševom nalogu 22. novembra 1847. godine pisao: »...od Ogledala srbskog i Luče Mikrokozma odvojte po pet egzemplara za Maticu, i primite u vaša rodoljubivovatrena njedra... koje vam prinosi vladaoc ovi samostalni gorah... Vi njega i sav narod sa najvećim oduševljenijem ljubite i uznosite...« U pismu od 8. februara 1848. godine Medaković je »na povtoritelno zahtevanje« poslao Vrazu kratke biografske podatke o Njegošu, a koje je, dakako, dobio od samog vladike. Od neobično velike važnosti je upravo ova kratka biografija, jer iz nje saznajemo autentično da je Njegoš rođen 1. novembra 1813. godine, o čemu nema drugih dokumenata.¹⁰⁸ Vrazu je vjerovatno bila potrebna ova biografija Njegoševa za neku studiju o jugoslovenskoj književnosti koju je namjeravao da napiše. To bi bilo u skladu s tvrdnjom D. K. Šporera 1854. godine, kada je došlo do polemike zbog rukopisne ostavštine još 1851. godine umrlog Stanka Vraza, naime: »Netiskani še dozđaj prozaični članki Vrazovi so knjično-presojevajoči. Rajni pesnik se je sam jedenkrat nekoliko mescov pred smrtjo k pisatelju teh vrstic — kteri se tudi smé med one prisrčne vštovati, kteri so Vraza osobno poznali — izrazil, da misli te knjične sastavke o pojedinih plodovih nove in stare naše literature v posebni knjižici izdati... Kritično to delo — htero sem še za življenja Vrazovega pregledati priložnost imel — deli se v dve poglavne strani: I. Staro slovstvo (dubrovačko) i II. Novo slovstvo (jugoslavensko)...«¹⁰⁹ Prema Šporerovoj tvrdnji Vraz je posebno mjesto u toj studiji dao pjesničkim djelima Njegoševim,¹¹⁰ no na žalost toga danas u Vrazovoj ostavštini više nema.

¹⁰⁴ U pismu od 1. aprila 1847, dok ga opet u pismu od 18. juna 1847. moli da preuzme brigu oko Njegoševih knjiga, jer je nedavno bio umro knjižar F. Župan (vidi kod P. Popovića, o. c., pod 99).

¹⁰⁵ Danica Horvatska, Slavenska i Dalmatinska XIII, br. 20, Zagreb, 15. V 1847, str. 82.

¹⁰⁶ Kolo, članci za literaturu umjetnost i narodni život VI, Zagreb, 1847, str. 3—11.

¹⁰⁷ N. Banašević: O izdavanju Luče mikrokozma s tumačenjem nekih stihova (Naš jezik NS I, Beograd, 1950, str. 191—207); I. Mamuzić: Stanko Vraz i srpska književnost (Zbornik radova SAN XVII, Beograd, 1952, str. 285—307).

¹⁰⁸ P. Popović, citirano pod 99.

¹⁰⁹ [D. K. Šporer]: Še nekaj o slovstveni zapuščini Stanko Vraz-a (Novice kmetijskih obertnijskih in narodskih reči XII. Ljubljana, 1854, štev. 31, str. 123—124; štev. 32, str. 127—128); uporedi također Narodne novine XLVI, Zagreb, 1880, br. 205; B. Drechsler [Vodnik]: Stanko Vraz. Studija. Zagreb, 1909, str. 154—156, 216; P. Popović: Vraz prema Njegošu (Četinja i Crna Gora. Beograd, 1927, str. 181—187); I. Mamuzić, o. c.

¹¹⁰ Ibid.

Iz 1848. godine sačuvano se Njegoševo pismo Vrazu sa Cetinja od 20. oktobra, koje nepobitno dokazuje da su veze između ove dvije pjesničke duše morale postojati već odranije i da su njihovi odnosi bili vrlo srdačni i osobito intimni, jer u protivnom Njegoš ne bi Vrazu pisao o tako delikatnim stvarima kao što je pružanje vojne pomoći, svrgavanje Jelačićevo s banske časti i afera Miloša—Gaj sa oštrom osudom bivšeg kneza Miloša, za kojega u pismu veli da je »pakostinij i lažavij nesrećnik kojega grde svi poroci najgadnijega tirjanina.«¹¹¹ U ovom pismu vladika takođe zahvaljuje Vrazu za »divni dar« koji mu je on poslao. To je možda Vrazova zbirka narodnih pjesama ilirskih, jer je ta knjiga s vlastoručnom Vrazovom dedikacijom nađena u Njegoševoj biblioteci na Cetinju,¹¹² ili pak možda, neki od svezaka »Kola«.¹¹³

Stanko Vraz u svojim pismima Ivanu Macunu od 8. marta i 20. aprila 1849. godine hvali Njegošev »Gorski vijenac« kao »prvi naš poetični umotvor«,¹¹⁴ dok se u pismu Jožefu Muršecu od 24. decembra 1849. godine on opet sjetio Njegoša i njegovih djela, pa mu preporučuje »Ogledalo srbsko« i »Luču mikrokozma«, što ponovo dokazuje koliko mu je prirasla za srce vladicina poezija.¹¹⁵

Kada je u junu 1850. godine bolesni Njegoš pošao na put u Italiju, Stanko Vraz, i sâm bolestan, neobično se zabrinuo za vladicino narušeno zdravlje. Upravo su dirljiva dva koncepta pisama Vrazovih nepoznatim naslovnicima, iz kojih izbija ne samo njegova briga zbog Njegoševe bolesti već i vruća želja da mu pomogne. On ga poziva da smjesta napusti Italiju i odmah pođe u Rogašku Slatinu ili u Laško nudeći mu najpripravnije svoje usluge.¹¹⁶

I dok je tako Vraz brinuo za bolesnog Njegoša, zatekla ga je smrt 20. maja 1851. godine. Vijest o njegovoj smrti zatekla je bolesnog vladiku u Beču, gdje je tražio ljekarsku pomoć. Ljubomir P. Nenadović bio je tada kod njega, pa nam je o tome ostavio spomen: »...U to doba beše umro hrvatski pesnik, dobri Stanko Vraz. Svi smo ga lično poznavali, i svi smo ga žalili. Govoreći o njemu, Vladika reče: Kad sam mu god na njegova pisma odgovarao, uvijek ispod riječi »Dragi gospodine Vraže!«, dodao sam još: »Vrag mi

¹¹¹ Sveuč. knjižnica Zagreb R—3981, I, 153; Dĕla Stanka Vraza V. Pĕsme pabirci, proza i pisma. Zagreb, 1877, str. XXIV—XXV; Cjelokupna djela P. P. Njegoša IX, Pisma III, Beograd, 1955, str. 397—398.

¹¹² Sa signaturom 660 prema D. Vuksan: Biblioteka vladike Rada (Cetinje i Crna Gora. Beograd, 1927, str. 192—219, ovo na str. 208); D. D. Vuksan: Veze Vladike Rada s Hrvatima (Zbornik nauĕnih radova Ferdu ŐiŐiću. Zagreb, 1929, str. 511—516).

¹¹³ P. Popović citirano pod 99; I. S. Mamuzić: JoŐ dva priloga o NjegoŐu i Hrvatima (Zapisi, IV, knj. VII, Cetinje, 1930, str. 91—93).

¹¹⁴ Vidi pod 99.

¹¹⁵ Dĕla Stanka Vraza V. Pĕsme pabirci, proza i pisma. Zagreb, 1877, str. 417—421.

¹¹⁶ Ibid., str. 423—426.

nije mio nigda, a Vraz vazda.«¹¹⁷ Četiri mjeseca nakon Vrazove smrti oprostio se o zemaljskog života i sâm Njegoš.

Prilikom svojih dolazaka u Trst Njegoš je uvijek mnogo boravio u društvu tamošnjih Slovena, dakako i Slovenaca. Kada je 23. oktobra 1848. godine u Trstu osnovano Slavjansko društvo,¹¹⁸ bio je prema čl. 5, društvenih pravila zbog zasluga za slovenstvo izabran za člana društva i Njegoš. On je 20. novembra iste godine zahvalio na izboru riječima: »Drag mi je poziv kojim me braća Slavjani trijestinski pozivaju za svojega sočlena u njinom Zboru. Osnovateljima istoga Zbora služiće na veliku čast, ako on bude slavjanski...«¹¹⁹ Ova zahvala upućena je vjerovatno predsjedniku toga društva, a to je u to vrijeme bio slovenački pjesnik *Janez Vesel — Jovan Koseski* (1798—1884).¹²⁰ Njegoš ga je morao poznavati, jer je službovao u Trstu kao kameralni činovnik još od 1844. godine. Kada je Koseski 28. januara 1849. godine odstupio s predsjedničkog položaja u društvu,¹²¹ preuzeo je vođenje društva carinski službenik *Ivan Cerer* (1806—1849), koji je bio jedan od osnivača društva i uopće duša svega društvenog života, te urednik društvenog glasila »Slavjanski rodoljub« (izlazio od marta do avgusta 1849. godine), ali je, na žalost, u oktobru 1849. godine umro od kolere.¹²² I njega je vladilka gotovo sigurno poznao. Napokon, ovo Slavjansko društvo preko svoga člana Andrije Stojkovića preuzelo je 1850. godine brigu oko štampanja Njegoševog djela »Lazni car Ščepan Mali«, pa je u svom tadanjem glasilu »Jadranski Slavjan« objavio oglas s pozivom na pretplatu za to Njegoševo djelo.¹²³ Osim toga, iza ovog oglasa štampano je i preko stotinu stihova iz samog spjeva.¹²⁴ A

¹¹⁷ *Lj. P. Nenadović*: O Carnogorcima. Pisma sa Cetinja 1878. godine. Beograd, 1929, str. 140—141.

¹¹⁸ Vidi pod 85.

¹¹⁹ Cjelokupna djela P. P. Njegoša IX, Pisma III, Beograd, 1955, str. 404—405.

¹²⁰ *C. Wurzbach*: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich Bd. 50. Wien, 1884, str. 210—212; *J. Marn*: Jezičnik XXIV. Ljubljana, 1886, str. 90—98; *K. Glaser*: Zgodovina slovenskega slovstva III. Ljubljana, 1896, str. 66—68; *I. Grafenauer*: Zgodovina novejšega slovenskega slovstva II. Ljubljana 1911, str. 189—196; *F. Kidrič*: Vesel Koseski Ivan (Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka IV, Zagreb, 1929, str. 1066—1067).

¹²¹ S predsjedničkog položaja odstupio 28. januara 1849 (*I. Prijatelj*: Kulturna in politična zgodovina Slovencev 1848—1895. I. Ljubljana 1938, str. 113).

¹²² *I. Prijatelj* o. c., I. Ljubljana, 1938, str. 113; II. Ljubljana, 1938, str. 41—42.

¹²³ *Jadranski Slavjan* I, štev. 4, Tenst, 1850, str. 85; poslije je taj »Oglas« objavljen u nizu drugih jugoslovenskih novina. Vidi o tome moju studiju (Stvaranje X, Cetinje, 1955, str. 759—766) kao i kod *Lj. Durković—Jakšić*: Tršćanski Srbi i slovenska stremjenja u Trstu 1848—1850 (Istoriski glasnik V, Beograd, 1952, str. 87—120).

¹²⁴ Objavljeni su stihovi 191—322 (*Jadranski Slavjan*, ibid., str. 85—86); treba napomenuti da to nije spomenuto u izdanju Cjelokupnih djela P. P. Njegoša IV, Beograd, 1951, str. 203—228.

treba reći da je »Slavjanskom društvu« tada bio predsjednik i ujedno urednik društvenog glasila Slovenac *Simon Rudmaš* (1795—1858).¹²⁶

Suvremena štampa Slovenije prema Njegošu

Novine i časopisi koji su izlazili na slovenačkom etničkom području u doba Njegoševog vladanja Crnom Gorom bilježili su gotovo sve važnije vijesti i događaje u vezi sa tom zemljom i njenim stanovnicima, preuzimajući ih iz drugih listova ili pak donoseći i izvorne sastave svojih dopisnika.¹²⁶ Nas, međutim, ovdje zanimaju samo vijesti i dopisi koji se odnose izravno na Njegoša i mi ćemo ih ukratiko hronološkim redoslijedom registrirati da bi se dobila što potpunija slika o odnosu prema Njegošu.

1833. godina:

Njemačke ljubljanske novine »*Laibacher Zeitung*« zabilježile su Njegošev dolazak u Ljubljanu iz Trsta na dan 30. juna 1833. navodeći uz njegovo ime da je »*Archimandrit von Montenegro*«, što je očito štamparska greška (ispravno *Montenero*).¹²⁷ Međutim, iste novine nakon dva dana bilježe ponovo da je na dan 1. jula 1833. došao »*Peter Petrovich, Archimandrit v. Montenero, sammt Frau, von Triest nach Wien*«, a to bi značilo da je s njim bila supruga, što je do danas ostalo nerazjašnjeno.¹²⁸ U ovim novinama zabilježeno je i Njegoševo proputovanje kroz Ljubljanu na povratku iz Rusije preko Beča za Trst na 25. oktobra 1833. i navedeno da je »*Erzbischof von Montenegro*«, dakle crnogorski nadbiskup.¹²⁹

1842. godina:

»*Laibacher Zeitung*« javlja 6. septembra o zaključenju primirja između crnogorskog vladike i hercegovačkog vezira.¹³⁰

¹²⁶ K. Glaser, o. c., III, Ljubljana, 1896, str. 154, 295; I. Prijatelj, o. c., II., Ljubljana, 1938, str. 42—43, 45.

¹²⁶ »*Laibacher Zeitnug*« 1832—1851 (71 vijest i 1 članak); »*Kmetijske in rokodelske novice*« 1844—1852 (14 vijesti, 4 književne obavijesti i 2 članka); »*Illyrisches Blatt*« 1838—1846 (2 vijesti i 1 književna obavijest); »*Carinthia*« 1851 (1 članak); »*Slovenija*« 1848—1850 (13 vijesti i 1 članak); »*Ljubljanski časnik*« 1850—1851 (34 vijesti, 3 književne obavijesti i 3 članka); »*Slovenska Bčela*« 1850—1851 (3 književne vijesti i 4 članka); »*Jadranski Slavjan*« 1850 (1 književna vijest i 1 članak).

¹²⁷ *Laibacher Zeitung* № 53. Laibach 2. VII 1833, Anhang zur L. Ztg, str. 647.

¹²⁸ *Laibacher Zeitung* № 54. Laibach 4. VII 1833, Anhang zur L. Ztg, str. 343; uporedi bilješku pod 5 i F. Ilešič: Nekoliko podataka o Njegošu (Srpski književni glasnik XXXII, Beograd, 1914, str. 529—530).

¹²⁹ *Laibacher Zeitung* № 87. Laibach 29. X 1833, Anhang zur L. Ztg, str. 1109.

¹³⁰ *Laibacher Zeitung* № 72. Laibach 6. IX 1842, str. 484.

1843. godina:

»Laibacher Zeitung 11. novembra ponovo obavještava svoje čitaoce o primirju koje je zaključeno između Crne Gore i Hercegovine.¹³¹

1844. godina:

»Laibacher Zeitung« bilježi, među putnicima koji su došli ili otišli iz Ljubljane na 23. januara 1844, i Njegoševo proputovanje iz Beča za Trst, pa navodi: »Hochw. Monsignor Gnegoss Petrovich, Vladika von Montenegro, von Wien nach Triest.«¹³²

»Novice« donose u rubrici »Urno kaj je noviga?« oveći dopis M. K. (Matije Korena) iz Planine od 24. januara 1844, kojim smo se ranije opširnije pozabavili.¹³³ Iste novine javljaju 24. aprila da je crnogorski vladika dao u Beču da se štampa »neko ilirsko pesem... Tri dni v Terstu«, u kojoj pjeva o moru, trgovini, brodarstvu i društvenom životu u Trstu za vrijeme svog boravka, te da je nekoliko stihova posvetio i plesačici Fabri-Bretin.¹³⁴

1846. godina:

»Novice« donose u svom prvom ovogodišnjem broju prvi prevod jednog Njegoševog pjesničkog djela na slovenački jezik pod naslovom »Sanja na Božić. Narodna priméra (alegorija) Černogorska in Hercegovinska.«¹³⁵ Prevod pjesme nema Njegoševog potpisa. Vjerovatno zato što ova Njegoševa pjesma, koja je s naslovom »San' na Božić'« bila u originalu objavljena još 1837. godine u »Pjevaniji« Sime Milutinovića, nije ni ondje bila potpisana od Njegošu, već je Milutinović na jednom drugom mjestu svoje knjige naveo da je »vladike proizvod«.¹³⁶ Prevod je dobar i vrlo lijep, a prevodilac se potpisao šifrom »Ž.«, pod kojom se krije van svake sumnje slovenački preporoditelj i pisac Jožef Muršec Živkov (1807—1895.)¹³⁷

»Illyrisches Blatt« donosi 2. maja obavijest da je Njegoševo djelo »Ogledalo srbsko« pripremljeno za štampu.¹³⁸

¹³¹ Laibacher Zeitung № 90. Laibach 11. XI 1843, str. 638—639.

¹³² Laibacher Zeitung № 8, Laibach 27. I 1844, str. 53.

¹³³ Kmetijske in rokodelske novice II, šte. 5, Ljubljana, 31. I 1844, str. 20.

¹³⁴ Kmetijske in rokodelske novice, II šte. 17, Ljubljana, 24. IV 1844, str. 68.

¹³⁵ Kmetijske in rokodelske novice IV, šte. 1, Ljubljana, 7. I 1846, str. 4.

¹³⁶ Pjevanija crnogorska i hercegovska. Sobrana Čubrom' Čojkovićem'... Lajpzig, 1837, str. 96—97; Cjelokupna djela P. P. Njegoša II, Beograd, 1953, str. 344—346 i bilješka na str. 601.

¹³⁷ I. Macun: Književna zgodovina Slovenskega Štajerja. Gradec, 1883, str. 123—125; J. Marn: Jezičnik XXVIII. Ljubljana, 1890, str. 10—13; K. Glaser, o. c., III. Ljubljana, 1896, str. 132—134; F. Baš: Muršec Jožef Živkov (Slovenski biografski leksikon II, Ljubljana, 1933—1952, str. 182—184).

¹³⁸ Illyrisches Blatt № 35. Laibach 2. V 1846, str. 140.

1850. godina:

»Slovenija« javlja 5. februara o nemirima i navodnom ustanaku u Crnoj Gori.¹³⁹

»Novice« od 6. februara takođe bilježe neki navodni ustanak u Crnoj Gori i prema zadarskim novinama pišu da je vladika morao pobjeći.¹⁴⁰

»Slovenija« u broju od 8. februara demantuje raniju vijest o navodnom ustanaku u Crnoj Gori.¹⁴¹

»Novice« od 13. februara takođe demantuju raniju vijest o navodnom ustanaku Crnogoraca protiv vladike.¹⁴²

»Jadranski Slavjan« u svom broju od juna 1850. najprije donosi poznati »Oglas« Andrije Stojkovića s pozivom na pretplatu na Njegoševog »Lažnog cara Šćepana Malog«, a zatim objavljuju preko stotinu oglednih stihova iz tog djela.¹⁴³

»Novice« objavljuju Stojkovićev »Oglas« za pretplatu na Njegoševog »Lažnog cara Šćepana Malog« među svojim inseratima 31. jula i ponovo 7. avgusta iste godine na srpskohrvatskom jeziku.¹⁴⁴

»Ljubljanski časnik« uz objavu Stojkovićevog »Oglasa« o izdavanju Njegoševog »Lažnog cara Šćepana Malog« donose 2. avgusta i bilješku uredništva u kojoj se veli da je od izdavača zamoljeno za sakupljanje pretplatnika, što ono drage volje preuzima na sebe, te moli da mu se pretplata pošalje do označenog roka, to jest do 29. avgusta 1850, a ono će je odmah izručiti izdavaču.¹⁴⁵ Isti list 6. avgusta javlja o poboljšanju Njegoševog zdravlja,¹⁴⁶ a 27. decembra iste godine donosi vijest da se u štampariji Mehitarista u Beču upravo štampaju sabrane pjesme crnogorskog vladike, a što se odnosi na Njegoševu knjižicu »Kula Đurišića i čardak Aleksića 1847. godine«.¹⁴⁷

1851. godina:

»Novice« od 30. aprila u svojoj rubrici »Pregled jugoslovenskiga slovnstva« konstatuju da jugoslovenska književnost lijepo na-

¹³⁹ Slovenija III, šte. 11, Ljubljana, 5. II 1850, str. 43.

¹⁴⁰ Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči VIII, šte. 6, Ljubljana, 6. II 1850, str. 26.

¹⁴¹ Slovenija III, šte. 12, Ljubljana, 8. II 1850, str. 47.

¹⁴² Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči VIII, šte. 7, Ljubljana, 13. II 1850, str. 30.

¹⁴³ Jadranski Slavjan I, šte. 4, Terst, 1850, str. 85—86; vidi i bilješku pod 124.

¹⁴⁴ Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči VIII, šte. 31, Ljubljana, 31. VII 1850, Dokladni list 23, str. 59; šte. 32, Ljubljana, 7. VIII 1850, Dokladni list 24, str. 61—62.

¹⁴⁵ Ljubljanski časnik I, šte. 36, Ljubljana, 2. VIII 1850, str. 144.

¹⁴⁶ Ibid., šte. 37, Ljubljana, 6. VIII 1850, str. 147.

¹⁴⁷ Ibid., šte. 78, Ljubljana, 27. XII 1850, str. 312.

preduje, te navode Njegoševa djela »Kula Đurišića i čardak Aleksića 1847 godine« i »Lažni car Šćepan Mali«. ¹⁴⁸

»Laibacher Zeitung« zabilježio je među putnicima kroz Ljubljanu na dan 21. maja 1851. i vladiku crnogorskog na putu iz Trsta u Beč. ¹⁴⁹

»Novice« od 20. avgusta obavještavaju svoje čitaoce da je u Zagrebu izašla Njegoševa tragedija »Lažni car Šćepan Mali«. ¹⁵⁰

»Slovenska Bčela« u prvoj knjizi za 1851. godinu piše u rubrici »Književnost« da je Njegoš još 1847. godine napisao djelo »Lažni car Šćepan Mali«, koje je ljetos Andrija Stojković izdao u Trstu. ¹⁵¹

»Novice« u broju od 12. novembra javljaju prvu kratku vijest o Njegoševoj smrti 31. oktobra. ¹⁵²

»Laibacher Zeitung« u broju od 12. novembra takođe objavljuje vijest o vladicihnoj smrti prema zadarskom listu »Osservatore Dalmato« i popraća je konstatacijom da su Sloveni time izgubili jednog od najvećih ljudi znanosti, koji je stekao besmrtno ime svojim djelom »Gorski vijenac«. ¹⁵³

»Novice« od 19. novembra dopunjuju svoju raniju vijest o smrti Njegoševoj, pa vele da je bio 40 godina star, 20 godina crnogorski vladar i 18 godina viši svećenik svoga naroda. ¹⁵⁴

»Ljubljanski časnik« 14. novembra takođe kratko javlja o Njegoševoj smrti, ¹⁵⁵ a zatim 18. novembra dopunjuje tu vijest nekim detaljima i na kraju veli: »On je bil mož mnoge učenosti in skušnje, on je znal z nemirnimi Černogorci ravnati in ljudstvo v berzdi deržati. Kakor pesnik je bil tudi Peter Petrović Njeguš imeniten mož. Njegov »Gorski vienac« je dovolj, mu slavo pridobiti.« Osim toga piše da je smrt vladicina javljena austrijskom okružnom poglavaru i ruskom konzulu, a da nakon njegove smrti nije bilo nemira. ¹⁵⁶

»Carinthia« od 22. novembra donosi prilikom Njegoševe smrti prigodni članak pod naslovom »Der Vladika von Montenegro« sa dosta opširnim biografskim podacima, pa između ostaloga veli:

¹⁴⁸ Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči IX, šte. 18, Ljubljana, 30. IV 1850, str. 86.

¹⁴⁹ Laibacher Zeitung № 119. Laibach 24. V 1851, Anhang zur L. Ztg, str. 502.

¹⁵⁰ Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči IX, šte. 34, Ljubljana, 20. VIII 1851, str. 175.

¹⁵¹ Slovenska Bčela II, zv. 1, Celovec, 1851, str. 190.

¹⁵² Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči IX, šte. 46, Ljubljana, 12. XI 1851, str. 235; vidi takođe A. Lj. Lisac: Dva službena izvještaja o Njegoševoj smrti i prve novinske vijesti o njoj (Istoriski zapisi, XI, knj. XIV, Cetinje, 1958, str. 340—353).

¹⁵³ Laibacher Zeitung № 260. Laibach 12. XI 1851, str. 1092.

¹⁵⁴ Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči IX, šte. 47, Ljubljana, 19. XI 1851, str. 240.

¹⁵⁵ Ljubljanski časnik II, šte. 91, Ljubljana, 14. XI 1851, str. 363.

¹⁵⁶ Ibid. šte. 92. Ljubljana, 18. XI 1851, str. 367.

»Peter Petrovitsch II, ein Mann von so ungewöhnlich hohen Wuchse und dabei so kräftigen, edlem, ebenmässigem-Körperbaue, dass er selbst in Cernogora zu den grössten und schönsten Männern gehörte, war kein Mann des Kampfes... Durch und durch ein dichterischer Geist, hing, er mit ausschliessender Liebe der Poesie dieser Heldengesänge an, und suchte durch eigene Dichtungen theils ihren Kreis zu erweitern, theils Stoffe aus der Vergangenheit seines Stammes selbständig zu bearbeiten. Echt slavischer Patriotismus, stolzes Bewusstseyn eines kriegerischen Stammes durchweht alle diese Dichtungen, die sich hie und da sogar zu philosophischen Anschauungen erheben... Obwohl Priester, trug er doch fast nie die Gewänder dieses Standes, sondern ein reiches serbisches Costume. Seine Beredsamkeit war hinreissend.«¹⁵⁷

»Novice« u broju od 26. novembra javljaju da je Danilo Petrović, kojega je pokojni vladika odredio sebi za naslednika, naglo otputovao za Crnu Goru.¹⁵⁸

»Laibacher Zeitung« prenio je u 5 svojih brojeva u razdoblju od 29. novembra do 27. decembra vrlo opsežan članak iz bečkog »Lloyda« pod naslovom »Montenegro und der Vladika Pietro Petrović II.«¹⁵⁹

»Novice« donose u tri broja, počev od 3. decembra, članak napisan prema bečkom »Lloyd« pod naslovom »Pogled v Černogoro«, te u jednoj bilješci obećavaju čitaocima da će sljedeće godine objaviti i sliku pokojnog vladike.¹⁶⁰

»Slovenska Bčela« u svojoj drugoj knjizi za 1851. godinu objavila je oveći nekrolog svog urednika Antona Janežića pod naslovom: »Peter Petrović II Njeguš«, pisan s mnogo topline, što dokazuje i ovaj odlomak: »V prvoj mladosti je imel zamerli vladika serbskiga pesnika Milutinovića za učitelja. Iz tega je posebno izvirala njegova naklonjenost k pesništvu, kteremu je do poslednjega časa zvest ostal. Izšlo je od njega več pesniških del, ki so pravi kinč serbske-slovanske literature. Zercali se v njih najverniše življenje černogorskih Serbov... Slovansko rodoljubje in svest jumaškega bojnegu rodu veje v vsih njegovih pesmih... V ostalem je bil rajni vladika tako visoke postave in krepkega in krasnega telesa, da so ga clo na Černigori za naj večega in naj lepšega moža imeli. Bil je visoko izobražen in omikan. Govoril je zvuun slovenskih jezikov tudi talianski, francozki in nemški. Zatorej je bil spoštovan od svojega ljudstva, ktero je po malem k evropskej omiki napeljeval in

¹⁵⁷ Carinthia XLI. № 93. Klagenfurt 22. XI 1851, str. 369—370.

¹⁵⁸ Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči IX, šte. 48, Ljubljana, 26. XI 1851, str. 245.

¹⁵⁹ Laibacher Zeitung № 275. Laibach 29. XI 1851, str. 1154; № 278. Laibach 3. XII 1851, str. 1165; № 286. Laibach 13. XII 1851, str. 1202; № 292. Laibach 20. XII 1851, str. 1230; № 296. Laibach 27. XII 1851, str. 1248.

¹⁶⁰ Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči IX, šte. 49, Ljubljana, 3. XII 1851, str. 248; šte. 50, Ljubljana, 10. XII 1851, str. 254—255; šte. 51, Ljubljana 17. XII 1851, str. 258—259.

tudi od svih drugih, ki so ga poznali. Zmiraj je bil iskren Slavjan. No često je vzdihoval nad zapadnimi Slovanstvom in se tresel za njega prihodnost. Zatorej se njegova smert ne obžaluje samo po Černogori, temuč po celoj obširnej slavjanskej domovini...¹⁶¹ U istoj knjizi na drugom mjestu nalazi se još i opis posljednjih Njegoševih trenutaka pred smrt prema »Osservatore Dalmato«.¹⁶²

»Ljubljanski časnik« od 5. decembra preštampano je cijeli članak iz »Slovenske Bče«. ¹⁶³ U broju od 9. decembra javlja da je vladika oporučno ostavio »200.000 goldinarjev«, ¹⁶⁴ a 12. decembra da je Njegoš napisao tri veća pjesnička djela: »Luču mikrokozma«, »Gorski vijenac« i »Lažni car Šćepan Mali« od kojih su naročito posljednja dva odlična, ¹⁶⁵ dok opet u brojevima od 19. i 23. decembra preštampana članak iz »Novica«. ¹⁶⁶

1852. godina:

»Novice« u svom broju od 14. januara donose prema svom ranijem obećanju Njegošev nekrolog pod naslovom »Petar Petrović II. Njeguš, vladika Černogorski« s portretom vladčinim, koji je uredništvo dobilo od izdavača bečkih novina »Oesterreichische illustrierte Zeitung«. Ovaj nekrolog napisao je urednik *Janez Bleiweis*, koji je članiku dodao za nas interesantnu bilješku, u kojoj tvrdi da je nekoliko sedmica prije svoje smrti, na putovanju iz Beča kući, vladika prenoćio u Ljubljani i tom prilikom zamolio za »Novice«, da bi imao što uveče čitati. »Novice« su mu dali i on ih je ponio sa sobom na Cetinje. Iz tog nekrologa navodimo ovaj odlomak: »Pričajući obraz nam kaže moža, ki se po pravici smé nar slavnijim možém našiga véka prištevati. Kot vladar še malo omikaniga ljudstva si je celi čas svojiga življenja nevtrudljivo in na vso moč prizadeval ga omikati, in take nove naprave v ti scer majhni pa po njeni legi važni deželici vpeljati, po kterih narod od dné do dné bolj slekuje prirodjeno sirovolst in se povzdiguje po malim na višji stan omike in pravedniga stana. Škoda le da je taciga moža nemila smrt veliko prezgodaj svojimu ljudstvu vzela in globoko rano tudi slovanskimu narodu vsekala, ki je po njem zgubil eniga svojih nar slavnijih pesnikov... Bil je rajni vladika tako visoke postave, in tako korenjaškiga telesa, da so ga sami Černogorci za nar lepšiga in nar večiga moža svojiga naroda imeli. Sicer je bil tako prijazin in ljubeznjiv proti vsacimu, ki ga je v njegovih černih gorah obiskal, da se je bilo le s teškim sercam od njega ločiti...

¹⁶¹ Slovenska Bčela II, zv. 2, Celovec, 1851, str. 169—171; vidi takođe Slovenski narod LVIII, štev. 217, Ljubljana, 25. IX 1925, str. 2.

¹⁶² Ibid., str. 180—181.

¹⁶³ Ljubljanski časnik II, štev. 97, Ljubljana, 5. XII 1851, str. 385.

¹⁶⁴ Ibid., štev. 98, Ljubljana, 9. XII 1851, str. 391.

¹⁶⁵ Ibid., štev. 99, Ljubljana, 12. XII 1851, str. 395.

¹⁶⁶ Ibid., štev. 101, Ljubljana, 19. XII 1851, str. 403; štev. 102, Ljubljana, 23. XII 1851, str. 407.

Smrt slavniga rodoljuba obžaluje ne le Černogora, temuč ves slovanski svet...¹⁶⁷

Nakon ovih razmatranja o susretima Njegoševim sa Slovenijom i Slovencima, te pregleda vijesti i članaka u kojima su savremene novine i časopisi Slovenije pažljivo pratili život ovog velikog pjesnika i vladaoca, možemo s ponosom ustvrditi da njegov genij, koji je ponikao iz velebnih crnogorskih vrleti, ne pripada samo njima i Crnogorcima, nego i slovenačkom narodu i svim Južnim Slovenima, jer je njegovo srce kucalo i osjećalo jednako za sve jugoslovenske narode. A koliko je duh Njegošev blizak i Slovencima! Koliko je srodan jednom drugom velikom duhu, duhu slovenačkog

Objavile »Novice« uz nekrolog 14. januara 1852. godine

¹⁶⁷ Novice kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči X, štev. 4, Ljubljana, 14. I 1852, str. 14—15.

pjesnika Franca Prešerna! Uporedimo li Njegošev »Gorski vijenac« i Prešernovu epsku poemu »Krst pri Savici«, nadahnuće nas ista velika čuvstva i jednako divljenje njihovim tvorcima, jer ove dvije genijalne poeme izraz su srodnih duhova, upravo — one su duh jugoslovenstva.¹⁶⁸

R É S U M É

Andrija-Ljubomir Lisac

PETAR PETROVIĆ NJEKOŠ ENVERS LA SLOVÉNIE ET LES SLOVÈNES

Le petit Etat monténégrin a eu une seule sortie au monde par un étroit littoral autrichien et après par la mer Adriatique jusqu'à Trieste qui fut ainsi pour les Monténégrins une issue pour l'Europe. Les affaires d'Etat et d'autres raisons dictèrent les voyages de Njegoš à l'étranger et à tous ses séjours en Russie, en Autriche ou en Italie a précédé le passage à travers le territoire ethnique slovène et par la même route il se rendait au Monténégro. A l'intervalle de 1833 à 1851 Njegoš a fait de la sorte sept voyages et chaque fois à son arrivée et au retour il s'arrêtait un certain temps à Trieste profitant du temps de son séjour pour se procurer de différentes emplettes militaires et d'autres aussi bien que pour les affaires d'argent ou pour nouer des relations politiques et culturelles. L'auteur donne l'itinéraire de ces voyages de Njegoš et il prend tout particulièrement en considération son voyage en 1833 et puis celui de 1844 quand l'évêque a créé son chant »Trois jours à Trieste« et quand il a séjourné à Planina, ensuite en 1846 à l'occasion de son passage à travers Celje et enfin en 1850 et en 1851 quand Njegoš était déjà grièvement malade.

Njegoš au cours de sa vie assez courte avait acquis beaucoup de connaissances avec des personnes occupant une place dans la vie publique et culturelle de son époque et entre autres avec quelques Slovènes avec lesquels il entretenait aussi des relations amicales. L'auteur, d'après la documentation disponible, est lié de relations avec le savant bien connu Jerinej Kopitar, avec peintre Jozef Tominc qui a peinturé l'évêque, puis avec slaviste Franc Miklošić, avec poète Stanko Vraz et d'autres encore.

Enfin dans l'étude on donne l'aperçu sur la presse contemporaine publiée sur le territoire ethnique slovène qui a régulièrement noté de 1838 à 1852 les nouvelles importantes et les événements se rapportant au Monténégro et à Njegoš. Il est d'un intérêt particulier le fait que la première traduction en slovène d'une oeuvre de Njegoš

¹⁶⁸ V. Bartol: Njegošev Gorski vijenac (Modra ptica XI, Ljubljana, 1939/40, str. 1—10); T. Potokar: Slovenski glas o Njegoševom »Gorskom vijencu« (Srpski književni glasnik NS LX, Beograd, 1940, str. 411—414).

a été publiée déjà en 1846 et il est aussi d'une grande importance une suite d'excellents articles écrits avec beaucoup de chaleur et publiés à l'occasion de la mort de Njegoš.

Bien qu'à cette époque, vu les circonstances politiques et culturelles au Monténégro et en Slovénie, n'eussent pas pu exister de relations plus proches entre ces deux peuples frères, la figure de Njegoš les a tout de même liés, tandis que les oeuvres poétiques de Njegoš appartiennent également aux Monténégrins et aux Slovènes aussi bien qu'à tous les peuples yougoslaves.